

вече или по-малко земният дял на всички ни". Богомил Райнов не пропуска да покаже и тук възможността страдания да озлоби, да превърне човека, и което е по-страшно, творец, в напълно завършен мизантроп. Но ни показва и пътя към най-висшата форма от този първи етап на възпитателния цикъл: „Двуногият е трябвало тепърва да мине през мъките и нещастията, през жертвите и изкупленията, през провалите и трудното възкачване, за да добие човешките си черти и човешкото си лице, способно да страда, но и да се радва, да се обезкуражава, но и да копнее и преди всичко способно на онова най-велико чувство — обичта.“ Всичко изречено дотук можем да приемем като своеобразен морален кодекс на човека, на твореца-комунист. Защото както пътят към творчеството минава през тези дълги коридори на мисълта и опита, така задължително по тях върви и пътят към комунизма. И още нещо — комунизмът трябва да се приеме със сърцето. Това е най-важното условие. „Не е комунист този, който носи в гърдите си вместо човешко сърце само една мускулна помпа, на дори и състоянието на тази помпа да е напълно удовлетворително от медицинска гледна точка.“

Тук няма да проследявам подробно разказа за прогресивните компании, за срещите с Гешев и неговите копои, иска ми се само да отбележа колко просто и задушевно разказва за всичко това Богомил Райнов, колко човешки и разбираеми са неговите размисли за страха и героизма, колко по-силно действат те от легендите за железните хора без страх и интимен живот, колко по-близки и по-необходими ни стават онези безименни герои на жестоко време. И сред тях е Вапцаров — само няколко страници, в които няма да срещнете и следа от самоизтъкване, но докато ги четете, в паметта ви непременно ще се появят Вапцаровите стихове и вие непременно ще видите този човек пред вас: жив, близък, земен и в същото време, озарен от сиянието на посветените. „Един висок мъж, с малко бледо и малко тъжно лице, влязъл спокойно в опасните лабиринти на конспирацията, без дори да помисля, че влиза в историята.“ И така, простичко, без излишна патетика Богомил Райнов ни внушава, че Вапцаров — това е еманацията на творческия гений, на комуниста. И че този „третият път“, трябва да ни води натам, с всичките ни несъвършенства и слабости, които е невъзможно просто да задраскаме, че „важното е да се движим и да помагам на тия край тебе, а не да хленчим и да оставям да те търтят“.

И, струва ми се, достатъчно е да проникнем в тази идейно-философска дълбочина на творческите изводи, която дори и не мисля, че съм изчерпал, за да си дадем сметка, че в нашата литература се е появило нещо извънредно значително, че сме изправени пред събитие, което тепърва ще оценяваме и ще анализираме обстойно. А не трябва да забравяме, че тази изповед обединява в неделимо

цяло художника, критика и мислителя, че тя открива нови хоризонти пред българската проза и в същото време представлява извънредно висока стойностна единица за отмерване на художествените сполуки.

Георги Цанков

„ТЕ ОСТАНАХА В МОИТЕ СПОМЕНИ“
от ВИЧО ИВАНОВ. С., Български писател,
1976. 294 с.

Книгата на Вичо Иванов „Те останаха в моите спомени“ е плод на многолетното участие на писателя в нашия литературен живот, разкрива неговото активно отношение към творци и проблеми, трайния му интерес към надникване в художествената природа на отделния автор. Защото той не само разказва за приятелството си с отделни наши и полски писатели, поети, драматурзи, не само ни въвежда в кръга на своите взаимоотношения, но и прави сериозен опит да характеризира личността, да покаже неповторимата същност на един творец, неговото присъствие в националния литературен процес.

Веднага прави впечатление, че връзките на Вичо Иванов са били преди всичко със значими автори. В неговите спомени оживяват образите на такива именити наши творци като Людмил Стоянов, Георги П. Стаматов, Тодор Павлов, Йордан Йовков, Рачо Стоянов, Стоян Загорчинов, Николай Хрелков, Иван Д. Шишманов, Борис Шивачев, Веселин Ханчев, както и на видни полски писатели със световна известност, като Ярослав Ивашкевич, Владислав Броневски, Леон Кручовски, Мария Домбровска, Вилхелм Мах и Станислав Йежи Лец. Ето кое привлича сериозното внимание към неговата книга, защото тя дава възможност да се почувствува още веднъж колко обаяние носи самотният талант, колко интересен и неповторим е той не само в литературните си изяви, но и в своите делници, в ежедневието си проявление.

За разлика от някои самовлюбени разказвачи на мемоари, които повече изтъкват собствената си личност, отколкото личността на писателя, за когото разказват, или правят „смайващи“ заключения и изводи за чертите на своите събеседници, Вичо Иванов разказва твърде непретензионно и непринудено. Впечатленията изтъкват на фона на редица събития, документирано добросъвестно, със стремеж да не се изолира отделният писател от времето, в което живее и твори. Вичо Иванов тясно свързва творческата изява с обществена обстановка и това е особено ценно, когато той характеризира личността на автора, когато се опитва да я разкрие в нейната цялост и

оригинално присъствие в литературата. Така беше и в предишните мемоари на Вичо Иванов за артисти и драматурзи, за видни дейци на родното изкуство.

Той не прави анализи само на своите преки връзки с отделни автори, а същевременно търси неговото място и роля в големия контекст на времето, на обществените-социалните събития, на движението на епохата. Когато разказва за трайното си приятелство с Георги П. Стаматов, авторът на „Те останаха в моите спомени“ пише: „Г. П. Стаматов имаше отрицателно отношение към двореца. И в среда от приятели той не скриваше ненавистта си спрямо Кобургската династия — зло за народа. Беше непримирим и към насилията на фашистката власт от преврата на девети юни 1923 г. насам. Той — демократът и критическият реалист — нямаше нищо общо с политическите властолюбци и управляващите, с литературните карьеристи. Дворецът го ненавиждаше.“

Подобни свидетелства на съвременник са особено ценни за литературния изследовател. Пак в същия спомен за Г. П. Стаматов — един от най-хубавите и задълбочените в книгата, са дадени много интересни подробности около организирането и провеждането на неговия юбилей в Пловдив или пък разкриването на отношението на писателя към хитлеристките нападатели на Съветския съюз, взрвата на големия творец в непобедимостта на руския народ. Или да вземем проникновения и силен разказ за писател като Людмил Стоянов. Вичо Иванов, сам представител на демократичната, прогресивна интелигенция, която беше тясно свързана с борбите на партията преди Девети септември, предава много подробно смелата дейност на Людмил Стоянов, неговото участие в световното прогресивно движение за мир, активен участник в нашата национална литература и култура, защитник на честните, антифашистки настроения писатели.

Много от спомените на писателя са свързани с неговото ученичество, с познатството на млади, още неизявени автори във Варна, което прераства по-късно в София като трайно приятелство. Силно и завладяващо разкрива той обаятелните личности на такива автори като Стоян Загорчинов и Николай Хрелков, Веселин Ханчев и Борис Шивачев. За други писатели като Йордан Йовков или Рачо Стоянов например, където контактът е твърде слаб, Вичо Иванов разказва твърде интересни подробности, представя биографични данни, проследява важни моменти от тяхното развитие. В Пловдив той е свидетел на последните дни от живота на Йовков и затова разказва главно за тях, предава атмосферата, в която българската литература загубва един от най-прославените си и непрехазими представители.

Хубаво е, че в своите спомени Вичо Иванов не се е стремил да отдели своето познатство от това на други творци с обрисувания автор. Напротив, той се старае да покаже наред с творца и цялото негово обкръжение. Това

отличава спомените на Вичо Иванов от подобни спомени на други автори. Въобще разказването от него изобилствува с богат материал от впечатления, наблюдения върху редица връзки и познатства, сближаването и отдаляването между различните автори. Това е интересно, тъй като дава възможност да се анализира литературната обстановка у нас особено между двете световни войни, да се почувствуват различните течения в нея, настроенията на тогавашните писатели, идеята им насоченост и развитие.

Вичо Иванов се стреми да осмисли отделни прояви, чрез тях да подсказже типичното, неповторимото в даден характер. Например да вземем описваната сцена в кафенето на Андон, в която изпъква фигурата на Николай Хрелков, неговата принципност, здравето му класово-партийно чувство.

Интересни сведения дава Вичо Иванов и в статиите си „Тодор Павлов и трудово-борческите писатели“. Тук споменът се примесва с оценката, с анализа на тогавашния момент, осветляват се непознати страни от дейността на Съюза на трудово-борческите писатели, неговата прогресивна антифашистка дейност. Оживяват образите на нашите революционно-пролетарски писатели като Никола Ланков и Пантелей Матеев, като Христо Радевски, Младен Исаев, Тодор Генов, Ангел Тодоров, Димитър Хаджилиев, Иван Мартинов и др.

Във втората част на книгата си „Те останаха в моите спомени“ Вичо Иванов разказва за срещите и познатствата си с големи полски писатели. Естествено е, че редица от разказаните преживявания и впечатления имат повече фрагментарен характер, липсва онова обединяващо силно настроение, което се чувствава в спомените за българските писатели. Но тук значение имат както интересите на мемоариста, неговият културен свят и виждане, така също и отношението на полските творци към България. Работил няколко години в Българския културен център във Варшава като директор, Вичо Иванов е имал възможността да се опознае и сближи с автори от ранга на Ивашкевич, Броневицки, Кручковски и др. Налага се някои естествени паралели между проблемите на нашите две славянски литератури, взаимният интерес и опознаване.

Ценното тук е, че Вичо Иванов ни въвежда в творческия мир на творци с друга национална душевност, показва неговото своеобразие и неповторимост. Неговият разказ е изпълнен и с интересни впечатления, с верни емоционално-психологически оценки. Разказът много често е изпълнен с имена и дати, с ярки сведения, които безспорно го обогатяват, правят го въздействащо особено със своето културно-познавателно значение. Попаднал в чуждия свят, Вичо Иванов показва умение, че може да долови характерното в него, да го изрази неподправено, със съкровен изповедност. Така е, когато той разказва за Мария Домбровска и Вилхелм Мах например.

В спомените за тях, както и за Станислав Йежи Лец или за Леон Кручовски, Вичо Иванов се разкрива като задълбочен познавач на полската литература, дава обилие от факти, от интересни анализи, събираща сведения, които са така необходими за българския читател. Тук авторът последователно внушава колко необходимо е това обилуване с чужди literatury, запознаването с техните именити представители, обогатяването на културния свят.

В книгата на Вичо Иванов „Те останаха в моите спомени“ има и някои излишни подробности, повторения. Това става, когато писателят ни разказва за връзки и взаимоотношения с автори от един тесен кръг. За попълване на своите спомени той понякога използва разказа на други, както е в края на „Людмил Стоянов“. Но съчетаването на мемоарното начало с аналитично-оценъчното е било полезно, то показва, че Вичо Иванов не само умее да разказва за даден автор, но и да даде силна убедителна оценка на цялото негово творчество или на отделна творба.

Общоизвестно е колко необходими са спомените за писатели, съхраняването на ценни документи от литературното ни развитие, грижата за нашето документално наследство. В това отношение „Те останаха в моите спомени“ на Вичо Иванов е още едно откряване на ставашата все по-плътна завеса на времето към образите и съдбините на творци, които отдавна са останали в съзнанието на поколенията като именити представители на художественото слово, като гордост на националната ни литература и култура.

Стефан Коларов

„ВЪПРОСИ НА ПСИХОЛОГИЧЕСКОТО МАЙСТОРСТВО“ ОТ ЛЮБЕН БУМБАЛОВ С., Наука и изкуство, 1976

Въпросите на психологизма са важен момент и в художественото творчество, и в литературния анализ. Писателят в зависимост от собственото му световно отношение, от индивидуалния му естетически опит и от насъщите потребности на историческото време се насочва към диалектиката на човешката душевност, за да постигне социално-философските обобщения, без които е немислимо истинското изкуство. И ако психологическият анализ е неделима съставка на реалистичния художествен метод, то овладяването и творческото прилагане на неговите форми и похвати се превръща в доказателство за социалната и естетическа значимост на една литература, в критерий за нейните постижения.

Взаимовръзката между психология и литература е извънредно широка тема, която у нас е все още недостатъчно проучена. Обемистите трудове на акад. М. Арнаудов и впоследствие на Н. Антонов са посветени на психологията на литературното творчество. Психологията на художественото възприемане е предмет на анализ в книгата на проф. П. Русев „За възприемането на художественото творчество“. Но специализирани, а още по-малко обобщаващи теоретични изследвания за психологическото начало като средство за реалистично изображение липсват. Психологизмът, доколкото е бил разглеждан във връзка със своеобразието на отделни автори и творби, е поставян винаги в обсега на един по-широк комплексен идейно-художествен анализ, без да бъде обособен като самостоятелен историко-литературен проблем. С книгата си „Въпроси на психологическото майсторство“ Любен Бумбалов прави опит да отговори на необходимостта от подобни проучвания. Той съсредоточава вниманието си върху психологическите димензии на българските писатели от Първата световна война до наши дни, за да ги очертае като закономерна развойна тенденция в противоречивото движение на съвременното изкуство към задълбочено социално познание.

Въз основа на някои характерни явления в развитието на българската проза между двете световни войни и след Девети септември младият автор се стреми да разкрие „диалектичното преминаване от изображението на бита към изображението на индивида в цялата сложност на неговите обществени връзки“ — и оттук типологията на психологическото повествование, неговите обективни вътрешни закономерности. Сам по себе си такъв подход изключва литературно-историческите аспекти на анализа. В конкретните наблюдения са пропуснати редица звена, които биха оформили представата за психологизма в българската литература като последователна, хронологически разгърната и исторически изменяща се развойна линия. Авторът си поставя задача чрез постигнатото от българските писатели при изобразяване на човешката душевност да очертае някои аспекти на типологическото своеобразие на следвоенната проза, да обясни конкретно-историческите предпоставки за появата на такива нови жанрови форми като психологическия роман и то този начин да изясни генезиса на новата ни социалистическа романистика. Единната насока на анализа определя единството на книгата въпреки привидната относителна самостоятелност на четирите студии, събрани в нея.

Началната студия, озаглавена „Момент от развитието на българския реалистичен роман между двете световни войни“, по своята същност е въведение в проблематиката. В нея са набелязани върху конкретен художествен материал безелите на реалистичното изображение, които се проявяват за пръв път през 20-те години и се превръщат в трайна характеристика на новата българска проза: орга-